

Läraryrket

En utbildning i ständig förändring

Jane Meckbach & Bengt Larsson

Syfte med detta kapitel är att beskriva idrottsläraryrket utveckling under GIH:s 200 åriga historia särskilt de senaste 25 åren. Utbildning av lärare för att skola kroppen har varit i fokus allt sedan fäktmästare Per Henrik Ling erhöll uppdraget att starta Kungliga Gymnastiska Centralinstitutet (GCI) den 5 maj 1813. Under mer än 150 år var detta uppdrag unikt för lärosätet – att utbilda gymnastiklärare för landets skolor. Kapitlet tar bland annat upp stadgeändringar, nya krav på läraryrket generellt samt akademisering av yrkesutbildningen i kroppsövningsämnet. Avsikten är att läsaren ska få kännedom om och förståelse för idrottsläraryrket framväxt, förändring och utveckling i relation till GIH:s historia.

Läraryrket i kroppsövning

När Per Henrik Ling erhållit lokalen Styckgjutargränd och de första manliga eleverna antagits kom undervisningen att ges av honom själv och då eleverna var få kunde enskild undervisning genomföras. Denna undervisning ansågs vara av stor vikt och den individuella praktiska gymnastikutbildningen med individen i centrum var ledorden vid denna tid (Drakenberg, 1913, s. 33). Utbildningen omfattade fem månaders studier sex dagar i veckan från tidig morgon till sen kväll och undervisningen bestod av fristående gymnastik, redskapsgymnastik, olika former av fäktning, teoretisk undervisning och dissektioner (Drakenberg, 1913). Gymnastikläraryrket förlängdes successivt under 1800-talet och kom att omfatta tolv månader jämt fördelade på två år. Undervisningen kom att delas upp i tre innehållsliga delar; den pedagogiska, den militära och den medicinska vilka renderade i olika yrken.

När en elev avslutat den pedagogiska eller den militära delen var han behörig till en gymnastiklärartjänst vid ett läroverk. Om en elev dessutom gått igenom den medicinska fick han utöva sjukgymnastikyrket.

År 1864 drygt 50 år efter den manliga lärarutbildningens etablering fick kvinnor tillträde, om än till en utbildning åtskild från den manliga (Svalling, 1913). Utbildningen för män och kvinnor var likartad men de kvinnliga eleverna erbjöds endast pedagogisk och medicinsk utbildning för att kunna verka som lärare i första hand för flickskolor men även som sjukgymnaster. När det gällde kvinnornas gymnastiserande utgick undervisningen från de manliga övningarna men där fanns gradskillnader såsom att kvinnorna skulle avstå från vissa av de svåraste rörelserna (Ljunggren 1999, s. 158).

Den första och mer genomgripande förordningsförändringen i GIH:s historia genomfördes 1887. Studierna omfattade olika kurser, termen pedagogisk gymnastik byttes ut mot friskgymnastik och titeln gymnastikdirektör infördes.¹ De manliga eleverna startade det första studieåret med den så kallade instruktörskursen. För att få gå år två och tre (gymnastiklärar- och sjukgymnastikkurserna) krävdes godkänt på instruktörskursen. Manliga elevers studietid var således tre år och för de kvinnliga eleverna omfattade studietiden två år. Efter avslutade studier erhöles titeln gymnastikdirektör.

Utbildningsuppdraget förändras

Efter ett antal utredningar om GCI:s utbildningsuppdrag kom stora omdaningar att genomföras i och med 1934 års förordning där såväl sjukgymnast som militärutbildningarna flyttades från GCI och endast gymnastiklärarutbildning kom att kvarstå vid lärosätet.

Utbildningen av gymnastikdirektörer omfattade nu två år för både män och kvinnor. Denna utbildningslängd kom att kvarstå fram till en ny studieordning kom 1986 då utbildningen förlängdes till tre år (Ljunggren, 1988).

Behovet av utbildade gymnastiklärare var stort och under 1960-talet tillsattes en utredning om etablering av en ny utbildningsanstalt med lokalisering i Mellansverige. Resultatet blev att Kungliga Gymnastiska Centralinstitutet (GCI) den 1 juli 1966 nu skulle benämnas Gymnas-

tik- och idrottshögskolan (GIH-S) och att en systerinstitution, inrättades vid Högskolan i Örebro GIH-Ö. Båda styrdes av en gemensam stadga.² Ytterligare ett resultat av denna nyordning var att det vid GIH-S inrättades en studievariant av gymnastiklärarutbildningen som kom att benämnas idrottslärarutbildning. Denna utbildning skedde i nära samverkan med Sveriges Riksidrottsförbund (se vidare kapitel 2.3).

Högskoleförordningar påverkar idrottslärarutbildningen

Titeln gymnastikdirektör försvann i och med högskolereformen 1977 och läraren titulerades därefter gymnastiklärare. Utbildningen till gymnastiklärare och senare idrottslärare var under mycket lång tid en så kallad "ettämneslärarutbildning". Senare högskolereformer med fokus på lärarutbildningar och särskilt grundskolelärarutbildningen i slutet av 1980-talet öppnade upp för möjlighet till en tvåämnesutbildning med fasta ämneskombinationer för ämnet idrott. Grundskolelärarutbildningen för årskurs 4–9 startade läsåret 1988/89 med ämnet idrott och kunde kombineras med något av följande ämnen: matematik, engelska, svenska eller hemspråk. Samma läsår startade även en gymnasielärarutbildning med en möjlig tvåämneskombination av idrott och annat ämne. Denna inrättades vid GIH-Ö, som under en längre försöksperiod (sedan 1977) genomfört en lärarutbildning med idrott i kombination med biologi, matematik, kemi eller engelska (Ljunggren, 1988).

Från och med 2001 års lärarutbildningsreform, där alla lärarutbildningar nu samlades under en lärarutbildning med olika inriktningar, var strävan att lärare i idrott och hälsa skulle utbildas i minst två ämnen. Denna lärarutbildningsreform öppnade upp för helt valfria ämneskombinationer och i Sverige kom minst 16 lärosäten att erbjuda idrott i kombination med annat ämne (Meckbach & Wedman, 2007). Den senaste reformen för lärarutbildning 2011 delade åter upp lärarutbildningar i olika kategorier: förskollärare, grundlärare och ämneslärare. För ämneslärare återkom nu fasta ämneskombinationer och endast ett fåtal lärosäten erhöll ämneslärarexamen i idrott (sju för grundskolans åk 7-9 respektive sex lärosäten för gymnasieskolan). För ämneslärare till grundskolans årskurs 7-9 stipulerades en treämneslärarutbildning och för gymnasieskolan en tvåämneslärarutbildning. De andra ämnena

kan studeras vid ett lärosäte med examensrätt, alternativt vid ett lärosäte som GIH har överenskommelse med. De studenter som väljer att läsa ämnet specialidrott genomför hela sin lärarutbildning vid GIH.

Följande tabell visar på förändringar i utbildningens längd, inriktning och förändring av lärartitel under idrottslärarutbildningens 200-åriga historia.

Tabell 1. Utbildningens längd, inriktning och lärartitel i relation till nya studieordningar/reformer

1813	1864	1934	1986	2001	2011
5 mån/kurs	6mån/år i 2 år	2 år	3 år	3,5-5 år	4,5-5,5 år
Pedagogisk gymnastik	Frisk- och sjukgymnastik	Friskgymnastik (komplettera sjukgymnast)	Friskgymnastik	Friskgymnastik	Friskgymnastik
Gymnastik-lärare	Gymn dir fr o m 1887	Gymn dir t o m 1977	Gymnastik-lärare t o m 1983 Idrottslärare t o m 1994	Lärare i idrott och hälsa	Lärare i idrott och hälsa

Denna första inledande del har främst beskrivit hur utbildningen under lärosätets 200 åriga historia dels har förlängts från fem månader till som mest 5,5 år, dels gått från en ettämneshälsörelse till två- eller treämneslärarutbildning. Under senare år har GIH utmanats av andra lärosäten som tagit sig an ämnet och lärarutbildning inom området. Detta innebär att GIH inte längre har ensamrätt på utbildningen av lärare inom kroppsövningsfältet. En fråga man kan ställa sig är vilka förändringar av innehåll och utbildning som har skett. Detta kommer att beskrivas i kommande avsnitt.

Den tvååriga utbildningen utmanas och förändras

Under drygt 50 år (1934–1986) omfattade den gemensamma utbildningen för män och kvinnor två studieår. Studierna omfattade i princip tre områden vilka lärosätet själv bestämde över: gymnastik, idrott och teoretiska studier inklusive metodik och undervisning av elever i öv-

ningsskolor. Den moderna tävlingsidrottens frammarsch kom i mitten av seklet att utmana linggymnastiken och omfattningen av dessa båda kroppsövningsformer var i princip jämbördig (Meckbach & Lundvall, 2013).

Ämnenas fördelning och förändring inom den tvååriga lärarutbildningen visas överskådligt i tabell 2 inom de olika ämnesområdena teori (främst anatomi och fysiologi) och praktik (gymnastik och idrott). Under denna tidsperiod beskrevs undervisningen i timmar där manliga och kvinnliga elevers utbildning skiljdes åt dels vad gäller timfördelning men också att kvinnliga elever undervisades av kvinnliga lärare och vice versa inom de praktiska ämnena (Lundvall & Meckbach, 2003).

Tabell 2. Ämnesområden i antal undervisningstimmar och procent i relation till den totala utbildningen för studieordningen 1928, 1934, 1944, 1958 och 1966.

Studieordning 2 år	Total undervisnings tid (timmar)		Teori (%)		Praktik (%)		Gymnastik (timmar)		Idrott (timmar)	
	Ma	Kv	Ma	Kv	Ma	Kv	Ma	Kv	Ma	Kv
1928	2424	2533	20	23	80	77	1311	1660	854	279
1934	2379	2279	19	20	81	82	1017	1017	926	826
1944	2450	2312	42	41	58	59	969	1006	1090	845
1958	2246	2259	41	44	59	56	868	935	915	861
1966	1951	2010	26	25	74	75	630	700	816	775

Hela det svenska högskole- och universitetsväsendet omorganiserades genom högskolereformen 1977. Den innebar bland annat att studietiden började räknas i poäng och en termins studier motsvarade 20 poäng. Gymnastiklärarutbildningens ansvarsområde vidgades till att avse den obligatoriska skolans alla stadier och gymnasieskolans alla linjer. För GIH:s räkning var denna reform också i mångt och mycket ödesmättad, då lärosätet upphörde att vara en självständig högskola och kom att införlivas med den nybildade Högskolan för lärarutbildning i Stockholm. Gymnastiklärarutbildningen skulle enligt regeringsbeslut ske inom den så kallade gymnastiklärarlinjen inom sektorn för utbildning för undervisningsyrken. All högskoleutbildning organiserades likartat

och skulle nu lyda under en gemensam högskolelag och högskoleförordning (Ljunggren, 1988). Från denna tidpunkt kan konstateras att lärarutbildningen är väl reglerad och kontrollerad i form av utbildningsplaner (övergripande syfte, riktlinjer och huvudsakligt innehåll i linjen) och kursplaner (undervisningens innehåll och omfattning, tentamens bestämmelser och litteraturanvisningar).

Utbildningen kom successivt att förlängas med krav på tvåämneslärarutbildning och professionskunskaper, det vill säga praktik i ungdomsskolan med tillhörande ämnesstudier i pedagogik och metodik (praktisk pedagogisk utbildning, PPU). De teoretiska studierna omfattade främst humanbiologi (HB) och beteendevetenskap (BE) samt de ”praktiska” ämnena gymnastik och idrott. Vid GIH konstruerades lärarutbildningen enligt tabell 3. De olika begreppen i tabellen är hämtade från studieplanen 1977 och utbildningsplanerna från 1986 och 2001.

Tabell 3. Ämnesområden i antal poäng/högskolepoäng och procent i relation till den totala utbildningen för studieordningen 1977, 1986, 2001 och 2001 för GIH:s lärarutbildning.

Utbildning	Omfattning	Teori HB/BE	Praktiska ämnen		PPU		Valfri fördjupning
			GY	ID	(praktik)	(metodik/ped)	
1977	80 p	25 p (19/6)	12 p	20 p	7 p	12 p (5/6)	4 p
	2 år	31%	40%		24%		5%

Utbildning	Omfattning	Ämneskurser HB/BE	Ämneskurser Idrottslära bollspel/friluftsliv/ redskapsgymnastik fri idrott/rörelse och dans	Verksamhetsinriktade pedagogik/ metodik/praktik	Tillvalskurs
1986	120 p	28 p (24/4)	32 p (8/11/6/7)	40 p (10/10/20)	20 p
	3 år	23%	27%	33%	17%

Utbildning	Omfattning	Ämneskurser Inriktning idrott HB/BE Inklusive vfu	Ämneskurser Inriktning idrott bollspel/friluftsliv/ redskapsgymnastik fri idrott/rörelse och dans	Allmänt utbildningsområde Centrala kunskapsområdet Tvärvetenskapliga kurser	Inriktning Annat ämne
2001	180 p	30 p (15/15)	30p (8/10/6/6)	60 p (30/30)	60 p
	4,5 år	16%	16%	33%	33%

Alla utbildningar inom högskolan förändras

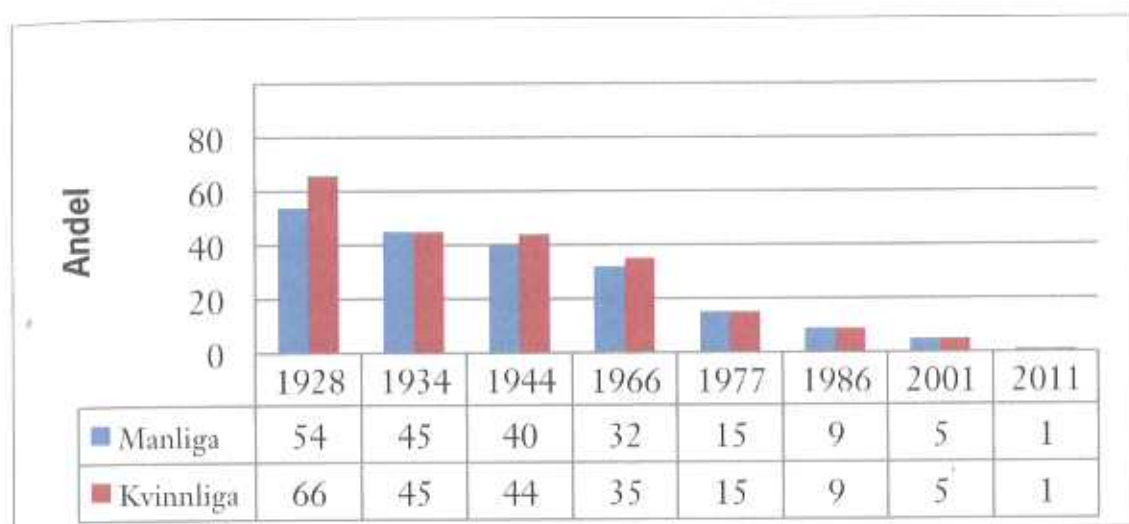
Högskoleförordningen 2008 och Bolognaimplementeringen kom att förändra högskolefältet och studierna kom nu att räknas i högskolepoäng (en veckas studier motsvarade 1,5 högskolepoäng, hp). Vid GIH fördes intensiva diskussioner om vad ämneskurserna i idrott skulle omfatta, då det i examensordningen krävdes såväl ämnes- som ämnesdidaktiska studier samt ett självständigt arbete inom poängtalet 120 hp. Trängselstoff upplevdes av lärarna och diskussioner kom att föras vad idrottskurserna – och särskilt idrottslära (se kapitel 2.6) skulle omfatta, men också omfattningen av humanbiologi och samhällsinriktade moment i relation till idrottslära. Innehållet i den utbildningsvetenskapliga kärnan var styrd av examensordningen. Den senaste examensordningen och dess konsekvenser för lärarutbildning i relation till skolans kroppsövningsämne är framskriven i tabell 4.

Tabell 4. Ämnesområden i antal högskolepoäng och procent i relation till den totala utbildningen för studieordningen 2011 för GIH:s lärarutbildning.

Utbildning	Omfattning	Ämneskurser Inriktning idrott teori (hb/be) examensarbete	Ämneskurser Inriktning idrott boll/friluftsliv/gym fridrott/rörelse och dans	Utbildningsvetenskap Verksamhetsförlagd- utbildning	Inriktning Annat ämne
2011	300 hp	90 p (75/15)	30 hp (8/10/6/6)	90 p (60/30)	90 hp
	5 år	30%	10%	30%	30%

Vi kan konstatera att ämnesstudierna i idrott och hälsa för en två-ämneslärare som utbildas under fem år numera endast omfattar 40 procent av studietiden. Det är lika mycket tid som enbart ägnades åt gymnastikundervisningen i början av 1940-talet. Linggymnastiken som var grundpelaren i lärarutbildningen från start är nu ett minne blott.

Kunskapsområdet fysiologi och anatomi har även detta marginaliserats på bekostnad av studier inom det utbildningsvetenskapliga området. Låt oss avsluta denna del med att visa gymnastikens successiva utträde ur utbildningen (figur 1).

Figur 1. Inslag av gymnastik i undervisning. Gällande från 1928, 1934, 1944, 1966, 1977, 1986, 2001 och 2011. Procent.

Akademiseringens intåg

När idrottslärarutbildningen 1986 förlängdes till att omfatta tre års studier med 120 poäng kom den också att bli mer akademiserad. I föreskrifter från universitets- och högskoleämbetet finns följande beskrivning:

Utbildningen på idrottslärarlinjen skall grunda sig på ett vetenskapligt förhållningssätt och beprövad erfarenhet. På grundval av de kunskaper och färdigheter samt den kritiska skolning som de studerande förvärvar under utbildningen skall de studerande efter avslutad utbildning kunna medverka till att förverkliga skolans mål enligt gällande läroplaner [---] Idrotten som kulturfaktor, karaktäriserad av sin mångfald av utbud, skall belysas i ett brett samhällsperspektiv. Dess framväxt, ideologiska bakgrund och organisation skall utgöra en grund för de studerandes kunskap om idrotten som folkrörelse [---] Utbildningen skall anknyta till aktuell forskning inom ämnesområdena idrott, beteendevetenskap och humanbiologi. Den skall också förbereda för forskarutbildning inom nämnda ämnesområden.³

Studiegången vid GIH fr.o.m. läsåret 1986/87 var upplagd så att den skulle efterlikna andra akademiska studier med grundkurser i idrott, humanbiologi och idrottspedagogik samt fortsättnings- och fördjupningskurser. Idrottslärarutbildningen omfattade totalt fem områden: idrott (40p), humanbiologi (20p), pedagogik (20p), praktik (20p) och tillvalskurser inklusive ett specialarbete (20p). Den alternativa studie-

gången till specialidrottslärare överensstämde i stort sett med idrottslärarutbildningen (Ljunggren, 1988).

Den nya grundskollärarytbildningen för årskurs 4-9 som implementerades läsåret 1988/89 kom att omfatta 60 poäng i idrott och 40 poäng i det andra alternativa ämnet (svenska, engelska, hemspråk eller matematik). Till detta lästes 5 poäng i svenska och en valfri fördjupning i ett av de två ämnena om 15 poäng samt praktisk pedagogisk utbildning (PPU) om 40 poäng (pedagogik 10, metodik 10 och praktik 20 poäng).

Nya vindar och kandidatexamen

När GIH blev en självständig högskola 1992 etablerades nya program och fristående kurser. Efter en längre tids arbete med en ansökan om kandidatexamensrättighet i ämnet idrott förverkligades detta med erhållande av examenstillstånd 1998. Utbildningarna vid GIH: lärar- tränar- och hälsopedagogprogrammen kom att läsa tre gemensamma kurser: Idrott A, Idrott B och Idrott C. Ett basår infördes för att möjliggöra en samläsning av kurserna och en möjlighet för studenter från olika program att mötas under det första studieåret.

Studenterna på Idrottslärarprogrammet erhöll såväl en yrkesexamen som en kandidatexamen i idrott efter genomgången idrottslärarutbildning om tre år. Grundskollärarytbildningen i idrott och annat ämne kom inte att erhålla kandidatexamen då denna studiegång var annorlunda konstruerad. Omfattningen av studierna för idrottslärarprogrammet var Idrott 80 poäng och Praktisk pedagogisk utbildning (PPU) 40 poäng.⁴ Det första året, basåret, bestod av Idrott A och Idrott B, år två omfattade dels Idrottslära studier och kurser inom PPU. Det tredje läsåret omfattade Idrott C och kurser inom Pedagogik, metodik och praktik (PPU).

2001 års lärarytbildningsreform

Lärarytbildningsreformen 2001 innebar många förändringar och nya utmaningar för såväl lärosätena som för studenterna. Bland annat inrättades ett särskilt organ vid respektive lärosäte som beslutade om, kvali-

tetssäkrade och ansvarade för lärarutbildningen. Vid Idrottshögskolan i Stockholm inrättades Lärarutbildningsnämnden (LUN). Högskoleförordningstexterna omfattade bland annat examensmål, föreskrifter om innehåll och omfattning av lärarexamina för olika kommande verksamhetsområden. Dock gavs stort utrymme för studenter och lärosäten att själva bestämma över ämneskombinationerna, så kallade inriktningsstudier och även upplägg av studierna.

En lärarexamen för en lärare i idrott och hälsa uppnåddes efter fullgjorda kursfordringar om 140 till 220 poäng. Utbildningen omfattade följande tre integrerade utbildningsområden: ett *allmänt utbildningsområde*, AUO (60 poäng), *inriktningsstudier* i idrott och hälsa 60 poäng samt *specialiseringskurser*. Vid GIH inrättades 2002 ett nytt ämne för gymnasieskolans lärare i idrott och hälsa, *Folkhälsovetenskap inriktning fysisk aktivitet* (2002). Omfattningen var 40 poäng plus en specialisering om 20 poäng. AUO omfattar centrala kunskapsområdet (CK) 30 poäng och 30 poäng inom det tvärvetenskapliga området (TV). I utbildningsplanen för lärarutbildningen återfinns lokala mål:

Utbildningen skall vidga studentens uppfattning om vad kunskap är. Studenten skall därför under utbildningen förvärva insikter om den kroppsliga dimensionen i såväl lärprocessen som kunskapsprocessen. Studenten skall under utbildningen reflektera över kunskapens praktiska dimension i idrott, rörelse och fysisk aktivitet samt inom teoretiska kurser. Studenten skall också öka insikten om hur kroppen medverkar i processer där föreställningar om identitet, genus, etnicitet och livsstilar utvecklas. Dessutom skall studenten utifrån kunskaper om fysisk utveckling, mognad och tillväxt under barn- och ungdomsåren kunna stimulera till och hitta metoder för att utveckla en positiv inställning till fysisk aktivitet och förståelse för hur val av livsstil påverkar framtida hälsa och kroppslig funktion.

Inriktningsstudierna (huvudämnet idrott) omfattar 60 poäng (Idrott och hälsa grundkurs 20 poäng, Idrott och hälsa fortsättningskurs 20 poäng samt Idrott och hälsa påbyggnadskurs 20 poäng). Dessa kurser innehöll humanbiologi, idrottslära och verksamhetsförlagd utbildning. De profilerade områdena inom idrottsläran var idrott och friluftsliv, bollspel, friidrott och gymnastik samt rörelse och dans. Målet för studierna var att studenten skulle få kompetens att analysera ämnets struktur och kravprofil samt sätta dessa i relation till lärprocessen.

Det allmänna utbildningsområdet (AUO) 60 poäng utgjordes av det centrala kunskapsområdet (CK) 30 poäng och de tvärvetenskapliga studierna (TV) 30 poäng. Vid högskolan utvecklades tvärvetenskapliga kurser inom lärarlag med fokus på rörelse, kropp och genus samt hälsa och miljö. Dessa kurser kan ses som ett sätt att profilera lärarutbildningen vid högskolan.

Lärarutbildningens två första år samlästes för alla lärarstudenterna där den första terminen var en AUO termin, de två därpå följande omfattade inriktningsstudier i idrott inklusive vfu på en av GIH:s partnerskolor och den fjärde terminen återigen AUO studier. De tre följande terminerna omfattade specialiseringskurser för de som valt den kortare lärarutbildningen (140 p) och de som valt en längre utbildning läste inriktningsstudier (ämne 2) under de tre kommande terminerna. Utbildningen avslutades med en AUO termin.

Vid denna tid fanns i Sverige ca 16 lärosäten som utbildade lärare i idrott och hälsa. Vad innebar konkurrensen vad gällde riksrekrytering och söktryck för högskolan? En studie genomfördes för att få fatt i vilka som sökte till GIH (Meckbach & Wedman 2007). Det visade sig att GIH vid antagning 2004 fortfarande var riksrekryterande, och att det fanns fler kvinnliga sökande än manliga till de 50 platserna. Konkurrensen var hård och till de 50 studieplatserna som erbjöds hösten 2004 hade 1203 sökt varav 352 i första hand. Meritpoängen för att bli antagen var bland den högsta i landet med summan 17,2 poäng av maximalt 20,0.

Bolognaimplementeringen 2008 förändrade lärarutbildningen igen

Ett gediget och febrilt arbete med att genomlys kursplaner och rådande lärarutbildning i stort genomfördes av lärare och LUN. Lärarutbildningen likt all annan högskoleutbildning skulle nu inordnas i den nya utbildningsstrukturen enligt dåvarande Högskoleverket om studier på grund- och avancerad nivå. Poäng skulle nu räknas i högskolepoäng och examensmålen skulle uppnås i de olika kursplanerna (1p motsvarade 1,5 hp). Nu gavs också möjlighet att utfärda såväl yrkesexamina som generell examen. Då högskolan erhölet magisterexamen med ämnesbredd

2004 (HSVFS 2004:1) fick lärarstudenterna dubbla examina om kursmålen hade uppfyllts.

Lärarexamen vid GIH erbjöds på såväl grundnivå (210 högskolepoäng) som avancerad nivå (270-330 högskolepoäng, hp). För lärarexamen på avancerad nivå krävdes minst 60 hp på avancerad nivå. Utbildningen omfattade tre integrerade områden: *ett allmänt utbildningsområde* om 90 hp innefattande tvärvetenskapliga studier, *en eller flera inriktningar* om minst 60 hp mot ett ämne eller ämnesområde och *en specialisering* om minst 30 hp. Av det allmänna utbildningsområdet skall minst 15 hp vara verksamhetsförlagda. Minst 15 hp per inriktning skall också vara verksamhetsförlagda.

I examensordningen fanns 17 mål för en lärarexamen på avancerad nivå samt ett självständigt arbete om 30 hp alternativt två om 15 hp vardera. Utifrån dessa förutsättningar reviderades den tidigare lärarexamen från 2001 års lärarutbildningsreform. Konstruktionen av lärarprogrammet vid GIH som erbjöds lärarstudenterna såg ut enligt nedan:

Tabell 5. GIH:s utbildningsstruktur för lärare med examen mot grundskolans senare år och gymnasiet. Termin 8 och 9 är på avancerad nivå.

T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9
AUO1	Idrott	Idrott	AUO2	Inr. 2	Inr. 2	S (Inr. 2/ alt.)	Idrott	AUO3
	huvudämne					Ex arbete 15 hp	huvudämne	Ex arbete 15 hp

Utbildningens struktur är densamma som för 2001 års studieordning, men kraven höjdes i och med fler examensmål samt att studier även skulle bedrivas på avancerad nivå. Dessutom krävdes nu två examensarbeten om vardera 15 hp (alt ett på 30hp) varav det ena genomfördes vid GIH på avancerad nivå.

Reformen 2011 – en lärarutbildning blir fyra

Under 2000-talets första år pågick en intensiv debatt i media om kriser inom den svenska skolan och lärarutbildningen. Regeringens proposition 2009/10:89 *Bäst i klassen – en ny lärarutbildning* föreslog att lärarutbildningen skulle ersättas av fyra nya examina: förskollärarexamen, grundlärarexamen, ämneslärarexamen och yrkeslärarexamen. Regeringen fattade beslut om fyra nya yrkesexamina (bilaga 2 till HF; SFS 1993:100) med ikraftträdande den 1 juli 2011.

Alla fyra lärarutbildningarna omfattar två terminers studier (60 hp) i ett nytt gemensamt block – den utbildningsvetenskapliga kärnan. Denna ska innehålla betygsättning och bedömning, utveckling och lärande, läroplansteori, allmän didaktik, sociala relationer, konflikthantering samt ledarskap. Den verksamhetsförlagda utbildningen (VFU) kvarstår sedan tidigare men blir en egen kurs och omfattar 30 hp. Ledorden för VFU:n är att den ska ske i rätt skolform, årskurs och ämne samt genomföras i lokal samverkan. Denna utbildning ger utrymme för mer ämnesstudier och lärare i idrott och hälsa, bild och musik blir behöriga för hela grundskolan. Lärarlegitimation och provår infördes också i samband med den förändrade utbildningen av lärare.

De kvarvarande lärosätena blev nu tvungna att ansöka om examensrätt för respektive yrkesutbildning. GIH erhöll examensrätt i ämnet idrott och hälsa för såväl grundskolans åk 7–9 som för gymnasiet. Dessutom erhöll GIH examensrätt för gymnasieskolans ämne specialidrott. Totalt erhöll sju lärosäten i landet examensrätt i idrott och hälsa för grundskolans årskurs 7-9, varav sex för gymnasiet.

Ämneslärarprogrammet vid GIH erbjuds för grundskolans åk 7–9 och för gymnasiet. Det som skiljer de båda inriktningarna är dels antal högskolepoäng dels att de som läser mot grundskolan blir så kallade treämneslärare och de som läser mot gymnasiet blir tvåämneslärare. De två första åren läser båda inriktningarna gemensamma kurser. I följande text beskrivs ämneslärarexamen mot gymnasieskolan.

För ämneslärarexamen med inriktning mot gymnasieskolan ska utbildningen omfatta ämnes- och ämnesdidaktiska studier om 225 eller när så krävs, 255 högskolepoäng och omfatta ämnesstudier i två undervisningsämnen. Av de ämnes- och ämnesdidaktiska studierna ska 15 högskolepoäng utgöra ämnesrelaterad verksamhetsförlagd utbildning. Ut-

bildningen ska omfatta 120 hp i huvudämnet Idrott och hälsa samt en fördjupning om 90 högskolepoäng (ämne två).

Studierna inom den utbildningsvetenskapliga kärnan ska anknyta till kommande yrkesutövning och omfatta följande: skolväsendets historia, organisation och villkor samt skolans värdegrund, innefattande de grundläggande demokratiska värderingarna och de mänskliga rättigheterna; läroplansteori och didaktik; vetenskapsteori och forskningsmetodik; utveckling, lärande och specialpedagogik; sociala relationer, konflikthantering och ledarskap; bedömning och betygsättning, och; utvärdering och utvecklingsarbetet.

Vid GIH ges examen för undervisning i gymnasieskolan med huvudämnet idrott och hälsa omfattande 120 hp och fördjupning om 90 hp i specialidrott (ämne två). Ämne två kan också läsas i samverkan med Stockholms universitet/annat lärosäte med ämneslärarexamensrätt i enlighet med de möjligheter som ges utifrån fastställda ämneskombinationer. Fasta ämneskombinationer se SFS 2010:544.

Strukturen för ämneslärarutbildningen 2011 ser ut på följande sätt:

Tabell 6. GIH:s utbildningsstruktur för ämneslärare för gymnasieskolan.

T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10
uvk 15hp idrott 15hp	idrott 15hp uvk 7,5 vfu 7,5	idrott 15hp uvk7,5 vfu 7,5	idrott 15hp uvk 15hp	ämne 2 30hp	ämne 2 30hp	ämne 2 30hp inklusive självst arbete 15 hp	idrott 30hp	idrott 30hp inklusive självst arbete 15 hp	uvk 15hp vfu 15hp
grundnivå							avancerad nivå		

De första studenterna till det nya ämneslärarprogrammet antogs hösten 2011 och under jubileumsåret har de avslutat de två första kurserna inom huvudämnet idrott, en första kurs inom den utbildningsvetenskapliga kärnan och den första kursen inom verksamhetsfölgd utbildning samt påbörjat sina studier inom ämne 2. Under jubileumsåret 2013 har GIH således tre studiegrupper inom det nya ämneslärarprogrammet samtidigt som det tidigare lärarprogrammet håller på att avslutas. Till detta har GIH även lärarstudenter som överflyttats från Stockholms universitet i samband med nedläggning av idrottsinriktningen vid nämnda universitet.

Avslutande reflektion

Under GIH:s 200 åriga historia har lärarutbildningen alltsedan dess tillkomst varit lärosätets huvuduppgift. Att utbilda lärare i kroppsövningsämnet är och har varit GIH:s ryggrad. Lärarutbildningen som från början varit starkt präglad av linggymnastikens olika former kom att påverkas främst av den moderna idrotten och den starka fysiologiska forskningen vid lärosätet. En mängd reformer inom högskolevärlden och särskilt för lärarutbildningen under de senaste decennierna har bidragit till att utveckla och förändra idrottslärarutbildningen. Från att ha fördjupat sig inom ett ämne har nu lärarutbildningen som mål att ge utbildning i två eller flera ämnen beroende på vilken skolform man ska undervisa i. Ett nytt beslut vad gäller behörighetsförordningen har fr o m december 2013 gett ämneslärare i idrott och hälsa, för gymnasiet behörighet för hela grundskolan.

Allt sedan 2000-talets början har GIH anordnat årliga lärarutbildningsträffar för de lärosäten som gett utbildning till lärare i ämnet idrott och hälsa. Dessa möten har omfattat såväl erfarenhetsutbyten, aktuella frågor och kartläggningar av vilka studenter som antagits till "idrottslärarutbildningen". En sådan kartläggning genomfördes för antagningomgången 2005 (Meckbach, Wahlgren & Wedman, 2006) och 2011 (Larsson, Larsson, Meckbach 2013).

Enligt flera undersökningar från bland annat Högskoleverket (HSV 2005:42 R) värderas examen från GIH högt av arbetsgivare och ger mycket goda chanser till etablering på arbetsmarknaden. Av de som examinerades läsåret 2005/06 hävdade sig GIH-studenten bäst bland landets samtliga universitet och högskolor vid etablering på arbetsmarknaden (HSV 2009:28 R). Ett mål för lärarutbildningen vid GIH idag är att den examinerade studenten ska vara optimalt utbildad för att kunna möta eleverna i skolan och eftertraktad för anställning bland skolledarna.

Per Olof Åstrand med studerande ur L4K i september 2009. Foto: Peter Schantz.

Friluftsliv och samtal vid lägerelden. Foto: Studentkåren vid GIH.

Noter

- ¹ Titeln "gymnastikdirektör" kom att finnas under 90 år, och togs bort i samband med Högskolereformen 1977.
- ² Efter riksdagsbeslut 1/7 1966 bytte Kungl. Gymnastiska Centralinstitutet (GCI) namn till Gymnastik- och idrottshögskolan i Stockholm och en systeminstitution inrättades vid Högskolan i Örebro med namnet Gymnastik- och idrottshögskolan i Örebro. För de båda inrättades en gemensam direktion – Styrelsen för Gymnastik- och idrottshögskolorna. Rektor till GIH-S utsågs Paul Högberg och rektor för GIH-Ö utsågs Börje Tolgfors.
- ³ Linjenämndens protokoll med bilagor: Utbildningsplan för idrottslärarlinjen med föreskrifter av universitets- och högskoleämbetet; fastställd 1986-05-29. Serie A1A:8, *Idrottshögskolans arkiv, Stockholm*, s. 2–4.
- ⁴ Idrott A, 20 p (humanbiologi 10 p, idrottspedagogik och idrottshistoria 5 p, samt idrottslära 5 p), Idrott B, 20 p (humanbiologi 10 p, idrottspedagogik och idrottspsykologi 5 p, samt idrottslära 5 p), Idrott C, 20 p (vetenskapsteori och metod 5 p, valbar kurs 5 p, samt examensarbete 10 p), Idrottslära, 20 p (idrott och friluftsliv 11 p, bollspel 3 p, gymnastik o fri idrott 3 p, rörelse och dans 3 p) PPU, 40 p (pedagogik 10 p, metodik 10 p och praktik 20p).

Litteraturlista

- Drakenberg, Sten. (1913): 1813–1830 inledningsfasen av GCI-institutets historia, i *Kungl. Gymnastiska Centralinstitutets historia 1813–1913. Med anledning av institutets hundraårsdag*, utgiven av dess lärarekollegium. Stockholm, del I: s. 1–88.
- Halldén, Olle (1988). Kungl. Gymnastiska centralinstitutet 1813–1963 : en historisk återblick. I: Halldén, Olle (red.) *Kungl. Gymnastiska Centralinstitutet – Gymnastik- och idrottshögskolan i Stockholm 1963–1988: Festskrift med anledning av institutet/högskolans 175-åriga tillvaro*. Stockholm: GIH, s. 11–71.
- Kungl. Gymnastiska Centralinstitutets Historia 1813–1913* (1913). Stockholm: Dess lärarekollegium.
- Larsson, Bengt, Larsson, Lena & Meckbach, Jane (2013). *The Swedish PETE student of today—a cultural sociological analysis*. opubl
- Ling, Per Henrik (1840). *Gymnastikens allmänna grunder*. Uppsala: Leffler och Sebell.
- Ljunggren, Stina (1988). Organisatoriska och pedagogiska förändringar under åren 1963–1988. I: Halldén, Olle (red.) *Kungl. Gymnastiska Centralinstitutet – Gymnastik- och idrottshögskolan i Stockholm 1963–1988: Festskrift med anledning av institutet/högskolans 175-åriga tillvaro*. Stockholm: GIH s. 72–100.
- Lundvall, Suzanne & Meckbach, Jane (2003). *Ett ämne i rörelse: Gymnastik för kvinnor och män i lärarutbildningen vid Gymnastiska Centralinstitutet/Gymnastik- och idrottshögskolan under åren 1944 till 1992*. Stockholm: HLS förlag.
- Meckbach, Jane & Wedman, Ingemar (2007). *Idrottslärarstudenten vid GIH* www.idrottsforum.org.

- Meckbach, Jane, Wahlgren, Lina & Wedman, Ingemar. (2006). Attityder, kunskaper och färdigheter hos den framtida läraren i idrott och hälsa, *SVEBI:s årsbok 2006*, red. Patriksson, G. s. 191–211.
- Svalling, E. (1913). "II. Kvinnliga avdelningen", i *Kungl. Gymnastiska Centralinstitutets historia 1813–1913: Med anledning av institutets hundraårsdag*, utgiven av dess lärarekollegium, Stockholm, s. 249–269.
- Högskoleverket, 2005:42 R. Etablering på arbetsmarknaden – examinerade 2001/02
- Högskoleverket, 2009:28 R. Etableringen på arbetsmarknaden - examinerade 2005/2006.